

Schack på Eriksbergsskolan

- Hur får vi fler tjejer att spela schack?

Av: Anna Ortler

Bakgrund

Min första kontakt med schack var när jag som barn för många år sedan spelade schack med pappa. Han körde självklart skolmatt och vann snabbt och enkelt. Vilket trist spel, tyckte jag och höll mig sedan undan schacket. För ett par år sedan fick jag ett infall på mitt förra jobb och anmälde fyrona till Schack4an, delvis lockade av utsikten till gratis schackspel och lektioner av schackinstruktör. Vi kom igång med schackspelandet ordentligt och deltog i schackfyran vårterminen 2015. Genom deltagandet i schackfyran ökade mitt eget schackintresse. Jag är inte någon duktig schackspelare, men jag var bra på att få igång eleverna att spela och ordnade flera små turneringar i fyran. Alla i klassen deltog och tyckte schacket var roligt och spännande. Det gick dessutom riktigt bra i tävlingen. Jag tror vi till slut kom sjua i Riksfinalen i Västerås, men det var inte det viktiga. Det som gjorde mest intryck på mig var att alla elever utvecklade sitt schackspel och att det hade goda sociala effekter för hela gruppen. Jag noterade att vissa elever höjde sin status i gruppen genom framgångsrikt schackspelande. En helt ny elev från Thailand som inte kunde svenska kunde komma in och delta på exakt samma villkor som alla andra och klarade det bra. Barnen stöttade varandra och kom med uppmuntrande kommentarer i både med- och motgång.

Med goda schackerfarenheter i bagaget bytte jag sedan arbetsplats och började arbeta på Eriksbergsskolan i Sollentuna höstterminen 2015. Här var flera andra i personalen också intresserade och med bra hjälp från Stockholms schackförbund startade vi tillsammans upp en schackklubb på skolan under höstterminen 2015. Det verkar klart att schackundervisning har vissa positiva effekter: man förbättrar koncentrationsförmågan, man lär sig att förlora, man blir bättre genom att lära sig mer och man kan få ett ökat intresse för skolan (om man bor i områden där tröskeln för studier är högre). Det kan dock inte per automatik sägas att schackundervisning i skolan leder till ökad intelligensnivå och högre betyg (Gobet & Campitelli 2006). Även om schackundervisning i sig inte är någon mirakelmetod eller pedagogisk helig graal, kan det ju vara gott nog med även små positiva effekter på koncentrationsförmågan och att man helt enkelt får träna på att tänka. Att eleverna får känna att de faktiskt kan fokusera och förbättra sig ger ju ett ökat självförtroende som i bästa fall kan överföras i fler skolsituationer. Jag har kunnat använda schacket som en positiv förstärkning, framförallt på mattelektionerna.

Ytterligare skäl för schack är att det kan motverka och överbrygga sociala klyftor, alltså användas kompensatoriskt. En undersökning av schackundervisning i skolor i Aberdeen, Skottland, visade att schack kunde öka det sociala kapitalet och överbrygga sociala klyftor. Det här var ett område som hade stor arbetslöshet och sociala problem. Det visade sig att hela familjer kunde stärkas genom schacket, eftersom även föräldrar och syskon involverades i schackspelandet. En annan effekt var att lärarna tyckte att eleverna förbättrade sitt beteende (social adjustment). Den förändringen kunde ses som ett resultat av att förhållandet mellan elever och lärare förbättrades genom den mer informella och kamratliga schackundervisningen (Forrest m.fl. 2005).

Schack lider av en ojämn könsfördelning. Det är ett problem att de flesta tjejerna försvinner efter Schack4an, som verkligen är en breddtävling där lagen gynnas av att alla är med och även en förlust ger poäng. Det är ju ungefär lika många tjejer som killar som är med i Schack4an, men sedan fortsätter inte tjejer med schack alls i samma utsträckning som killarna. Det är otroligt många fler män än kvinnor som spelar schack. Det är fler än jag som ställt sig frågan: Hur ska vi få fler tjejer att spela schack?

Syfte

Syftet är att beskriva hur arbetet med schack har bedrivits på Eriksbergsskolan i Sollentuna och att ta reda på hur tjejer och killar uppfattar schack och hur de ser på sig själva som schackspelare. Med hjälp av detta hoppas jag kunna utarbeta ett förslag till fortsatt arbete med fokus på att få fler tjejer att spela schack.

Metod

Genom att göra en enkät till eleverna i en klass hoppades jag kunna få reda på mer om hur eleverna uppfattar dels schack och dels hur de ser på sig själva som schackspelare. Utifrån en analys av enkäten vill jag diskutera likheter och skillnader mellan hur tjejer och killar ser på schack. Utifrån denna diskussion ämnar jag dra några slutsatser som kan ge en vägledning i det fortsatta arbetet med schack i skolan. Metoden jag har använt är en enkel enkät med några korta frågor till eleverna. Eleverna fyllde i enkäten anonymt, men jag har skiljt mellan tjejer och killar. Det går inte att dra några generella slutsatser utifrån svaren, men de kan ändå utgöra en utgångspunkt för en diskussion av tjejers och killars syn på schack. En lämplig uppföljning hade varit att göra fördjupade intervjuer med några elever, något jag tyvärr inte hunnit med ännu. Under läsåret har jag gjort fortlöpande observationer av elevernas schackspelande och hur de interagerat. Jag har också haft samtal med hela tjejgruppen där de kom med synpunkter på schackspelandet och förslag på hur de skulle vilja fortsätta arbeta med schack i skolan.

Frågeställningar

Vad tänker eleverna om schack?

Hur ser eleverna på sig själva som schackspelare?

Vad vill eleverna själva utveckla?

Vilka skillnader och likheter finns mellan tjejer och killar?

Hur ska vi arbeta på E-skolan för att få fler elever att spela schack?

Arbetet med schack på Eriksbergsskolan

Lsåret 2015/2016 genomförde vi en rad aktiviteter för att etablera schackspelandet på skolan. Rektorn godkände att två lärare (en var jag) och två fritidsledare gick på kursen Schack i skolan, som ordnades av Stockholms schackförbund. Den nybildade skolschackklubben hade regelbundna sammankomster. En instruktör från Stockholms schackförbund kom till skolan och hade schacklektioner med åk 4 och åk 5. Åk 4 (en klass) deltog i schack4an och åk 5 (två klasser) deltog i Schack56an. En av femmorna anmälde två lag till Yes2chess. Spelmässigt tycker jag att det gick riktigt bra. Ett par elever i åk 5 blev ordentligt schackbitna och har fortsatt spela samt deltagit i andra schacktävlingar. I min klass fortsätter vi med schackspelandet, men nu när nyhetens behag har lagt sig står vi inför utmaningen att hålla liv i och vidareutveckla schackspelandet. Barnen lärde sig att spela grundläggande schack förra året, alla blev bättre och några har blivit riktigt duktiga.

Fördelar med schack i skolan

Även på Eriksbergsskolan observerade jag flera fördelar med schackspelandet. Alla utvecklades som schackspelare och förbättrade koncentrationsförmågan och tålamodet. Det var god träning i att hantera mindre motgångar när man då och då förlorade matcher. Det blev en bra aktivitet i klassrummet som stärkte sammanhållningen. Nya elever med begränsade språkkunskaper kom snabbt in i en gemensam aktivitet på ett jämbördigt sätt. Budskapet från Schack4an, att alla är lika viktiga, fungerade - eleverna tränade både på att vinna och förlora.

Nackdelar med schack i skolan

Ett bekymmer som jag upplevt är att killarna varit så mycket mer intresserade än tjejerna. Det kan vara så att många killar går igång på tävlingsmomentet, medan det får en hel del tjejer att backa. Det låter stereotypt, men så var det i min klass. Killarna tog mycket plats, tjejerna mindre. Tjejer kan också vara otroligt tävlingsinriktade och många killar gillar inte att tävla, men i just den här gruppen stämde inte det. Vad kan vi göra för att motverka detta och istället få fler tjejer intresserade av schack? För att kunna ta reda på det måste vi först ta reda på hur eleverna uppfattar spelet schack.

Redovisning av enkäten

Det är 23 elever i klassen, det var 20 elever som besvarade enkäten 9 november 2016.

Frågor	Tjejernas svar (9st)	Killarnas svar (11st)
Vilka tre ord tänker du på när du hör ordet schack?	<ul style="list-style-type: none"> ● skola, svart och vitt ● tävling, skola, roligt ● skola, pjäser, lagom kul ● bonde, kung, spelplan ● spelplanen, kungen och drottningen ● tvingad, gammeldags och töntigt ● svart, vitt, tråkigt ● roligt, tråkigt, matte ● vet inte	<ul style="list-style-type: none"> ● schack, krig ● svart, vit, strategi ● tänka, tråkigt ● tänka, schackmatt, lugnt ● krig, hjärngympa, roligt spel ● gammaldags, svartvitt, roligt ● krig, svart, vit ● häst ● fokus, roligt, hjärngympa ● strategi, bonde, kung ● ordet schack
Hur skulle du värdera dig själv som schackspelare på en skala från 1 - 10? Varför?	Självskattning med motivering: 4 - Jag spelar inte så ofta. 6 - Jag tycker att jag spelar ok och jag spelar rätt ofta 3,5 - I femman lärde jag mig schack, men jag är inte så bra än. 5 - Har inte hittat rätta taktiken för mig. 6 - För att jag tycker att jag är okej. 1 - för att jag är sämst på schack. 2 - kan inte så mycket. 5 - för att! 7 - Är inte ett proffs men ändå inte dålig.	Självskattning med motivering: 5 - jag tycker jag är i mitten. 10 - för att jag tycker det. 2 - för jag inte gillar schack. 5 - för jag kan inte slå level 6 på min iphone. 5 - för att jag är mittemellan. 3 - för jag förlorar alltid 10 - för jag är bra. 5 - för jag är inte så bra på det och inte så dålig. 5 - för att jag kan fortfarande bli mycket bättre och se mer drag m.m. 10 - för jag tänker smart. 7 - för jag kan tekniken.

<p>Vad skulle du vilja förbättra med ditt schackspel?</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● vet inte riktigt ● tänka lite mer och att våga lite mer ● taktiken och hur man börjar ● att kunna mer strategier på plan ● att tänka lite mer framåt, alltså planera lite. ● ha bättre planer och planera mitt spel. ● strategi tror jag. ● kanske att ha taktik. 	<ul style="list-style-type: none"> ● att planera fem drag i förväg ● inget ● lära sig fler tekniker och att lära sig hela schackpartiet ● att se nästa drag i matcherna ● jag skulle vilja ha en bättre inledning för annars kan det bli svårare sen i spelet ● vara mindre stressad, taktik ● kolla mer på motståndarens drag ● taktik ● Jag skulle vilja lära mig fler tricks och öppningar, se drag i förväg. ● Ingenting, jag gillar det som det är. ● att vara uppmärksam.
---	--	--

Diskussion och slutsatser

Eleverna associerar åt olika håll kring ordet schack. Av tjejerna är det ett par som får negativa associationer till schack och tänker: “tråkigt, töntigt och gammeldags”, en tänker både roligt och tråkigt, en är positiv, en vet inte och fyra tänker på mer neutrala och konkreta ord som svart, vitt eller de olika pjäserna. Bland killarna var det en som tänkte “tråkigt”, tre tänkte “roligt”, tre associerade till krig, två använde verbet tänka medan två associerade till strategi. Även här tänkte flera mer neutralt och konkret på färgerna svart, vit och de olika pjäserna. Det finns både tjejer och killar som tycker att schack är tråkigt respektive roligt. Killarna gör något mer positiva associationer till schack jämfört med tjejerna. Det är bara killar som just här kopplar ihop krig, strategi, tänka och hjärngympa med ordet schack.

Eleverna har fått värdera sig själva som schackspelare på en skala 1-10. Siffran i sig är inte intressant, men var de väljer att placera sig på skalan tillsammans med motiveringen ger mer att fundera kring. Här har tjejernas självvärdering gett dem ett medelvärde på 4,4 medan killarnas självvärdering ger dem ett medelvärde på 5,6. Jag har svårt att urskilja ett tydligt mönster i elevernas svar, jag tycker att det finns en del ödmjuka svar både hos tjejer och killar. Sedan är det ett par av killarnas svar som tyder på en viss självsäkerhet: “för att jag är bra” och “för att jag tänker smart”. Ingen tjej har en liknande motivering, däremot är tjejerna hårdare i sina egna motiveringar: “för att jag är sämst på schack”, “kan inte så mycket”.

Då det gäller eventuella förbättringsområden kan vi konstatera att svaren varierar, men de flesta ser taktik och strategi som ett utvecklingsområde. Här kommer både tjejer och killar in på att förbättra taktik och att kunna planera. Jag konstaterar att det finns vissa skillnader i hur tjejerna och killarna uppfattar schack och sig själva som schackspelare. Det finns även likheter, främst när det gäller synen på vad de vill utveckla i sitt schackspelande.

Då återstår frågan om hur vi ska göra på Eriksbergsskolan för att få fler elever och i synnerhet tjejer att spela schack? En hel del fungerar bra, jag tycker att tävlingsmomentet är en del av schacket och för många elever finns en stor del av tjusningen i det. Schack4an är en jättebra breddtävling som verkligen fungerar för alla. Yes2chess/ Si2chess är en annan typ av tävling, men där har de flesta tyckt att det varit spännande att spela matcher digitalt med skolor från olika delar av Sverige. Till vårterminen 2017 har vi anmält 3 lag från denna klass till Si2chess. Där var tjejerna först tveksamma till att ställa upp. Jag pratade då med killarna och förklarade att vi inte kan delta utan tjejerna, men då får vi tona ner tävlingssnacket och bara komma med positiv peppning. Killarna förstod det, dämpade ner sig och nu är det sex tjejer som är med i dessa tre lag. Jag har haft samtal om schack bara med tjejgruppen och där har de framfört tankar och synpunkter på hur de vill utveckla schackspelandet i skolan. Flera av deras idéer stämmer väl med Björn Stenqvists erfarenheter efter att ha arbetat med schack i en tjejgrupp på Kvarnbysskolan i Rinkeby. Där var det viktigt med miljön, ett lugnt och avskilt rum där de fick vara i fred. En annan aspekt var att småprat var tillåtet och det sociala var i fokus, schacket var inte huvudsaken (Stenqvist 2014). Tjejerna i min klass vill gärna vid vissa tillfällen spela bara med tjejer, gärna i ett eget rum. De kom med förslaget att de kunde turas om att fixa fika till schacket och varför inte också måla pjäserna i lite roligare färger än svart och vitt. Ganska enkla förslag att tillgodose, så det här kommer vi absolut att göra. Precis som tjejerna själva talar om och även Susanne Karlsson vittnar om (Hall 2007); det sociala är mycket viktigare för tjejer än för killar. Sedan ska man inte underskatta betydelsen av att schack är männens värld, det är svårare att komma in och ta för sig när männen är en så stor majoritet.

Schackledare eller schacktränare - instruktörens/ lärarens roll

Jesper Hall resonerar kring orden schackledare och schacktränare. För vuxna låter schackledare mer odramatiskt, medan ungdomar ser att ordet tränare har mer status. För att locka ungdomar att bli ledare är ordet schacktränare lämpligare, medan vuxna som presumtiva ledare riskerar att skrämmas bort (Hall 2007). Jag ser mig själv som en schackledare, jag kan leda schackspelet i en grupp, uppmuntra, styra upp matchspel och hjälpa till med enklare avdömning. Däremot tycker jag inte att jag har tillräckliga kunskaper för att kunna agera schacktränare på nästa nivå. Det jag tar till mig mest av min lilla undersökning är att möta tjejerna utifrån deras önskemål och anpassa schackundervisningen så att det blir roligare för dem. Därmed tror jag också att det kan bli roligare för alla, både tjejer och killar.

Litteratur

Holmstrand, Lars (2016): Schack i skolan - kortfattad forskningsöversikt.

Forrest, Dod et al (2005): Chess development in Aberdeen's primary schools: A study of literacy and social capital.

Gobet, Fernand & Campitelli, Guillermo (2006): Educational benefits of chess instruction: A critical review.

Scholtz, Markus et al (2008): Impact of chess training on mathematics performance and concentration ability of children with learning disabilities. *International Journal of Special Education*, Vol 23, no 3, 138-148.

Hall, Jesper (2007): *Schackledarens handbok*. Göteborg: Quality Chess.

Stenqvist, Björn: Hur får vi tjejerna att fortsätta spela schack? Schackprojekt vid Malmö högskola vt 2014. Länk:

<http://www.schack.se/pdf/projektarbeten2014/Bjorn%20Stenqvist.pdf>

Bilaga

Schackenkät 1

Ringa in rätt alternativ. Jag är :   pojke   flicka

Vilka tre ord tänker du på när du hör ordet schack?

Hur skulle du värdera dig själv som schackspelare på en skala från
1-10? _____

Varför?

Vad skulle du vilja förbättra med ditt schackspel?
